

נראה שכל זה מדברי רב פפא. וכן דרכו בהרבה מקומות, להביא פתגמים ומשלים השגורים בפי העם — ע' במצוין בסנהדרין צו.

— פעם אחת כחום היום, ישב ה'שפת אמת' ולמד. היה שם אחד שהעיר כי החום מעיק מאד. ענהו השפת-אמת: המשים עצמו כשור לעול וכחמור למשא, אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה... (עפ"י שיח שרפי קדש ח"ב רז)

(ע"ב) 'אדם דאית ליה מזלא' — ע' דברים עמוקים בספרי רבי צדוק הכהן: רסיסי לילה (מג); מחשבות חרוץ (עמ' 59); שיחת מלאכי השרת (עמ' 60) — על ענינו של ה'מזל' שיש לאדם דוקא, שהוא מלאך מליץ, כפירש"י (ואין ענינו למזלות שברקיע).

'אמר רבי יהודה: מעשה...' — קרוב לחמשים מקומות במשנה ובתוספתא, מצאנו לרבי יהודה שמביא מעשה להוכיח הלכה — ראה פירוט הציונים בבבא-מציעא סג.

דף נד

'לא עקוד ולא רגול... עקוד — עקידת יד ורגל, כיצחק בן אברהם. רגול — שלא יכוף יד על גבי זרועו ויקשור' — נראה, דוקא באופן זה, שהוא צער גדול לבהמה [ואין הדרך לעשות כן], לכן נחשב כמשאוי לה, אבל אם קושרים שתי רגליה כדי שלא תוכל לברוח — מותר לצאת בה, כי כל מה שהדרך לעשות לה לשמירה, אין זה בכלל 'משאוי'. (חיי אדם נז, ח. הובא במשנ"ב שה סקמ"ח. נקט בפשיטות שקשירת היד והרגל הינו כשהן צמודות. ואולם הריטב"א כאן כתב שקושרים חבל ארוך מן היד לרגל, ולא כעקידת יצחק בן אברהם ממש, שהיה עקוד לגמרי — שאם כן היאך יוכל לצאת בכלל. ולפי זה הלא אין לה צער גדול אלא שפסיעותיה מוגבלות.

ובמשנ"ב שם הביא טעם אחר מדברי הפוסקים, משום החשש שמא יפול החבל ויוליכו ד' אמות ברה"ר. [וכשקושר שתי ידיים או שתי רגלים, אפשר שאין חשש שיפול. שער הציון]. וע"ע בשפת אמת כאן. ומכלל דבריהם משמע שגם באופן הגורם לה צער — כל שנעשה לשמירה שלא תברח, אין זה 'משאוי'. וע"ע במובא לעיל בראש הפרק. יצוין שבהגהות אשר"י מביא להסתפק בדבר, כאשר קשורים שתי הרגלים כדי שלא תברח, האם נחשב זה כשמירה ומותר).

'לעולם כלאים דחבלים והכי קאמר, ובלבד שלא יכרוך ויקשור' — יש מן הראשונים שכתבו שאיסור זה אמור רק למאן דאמר דבר שאין מתכוין אסור, אבל להלכה קיימא לן שמותר, וכמו ששנינו (כלאים ט, ה) מוכרי כסות וכלים מוכרים כדרכם ובלבד שלא יתכוין בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. ואף כאן, מותר לכרוך החבל בידו כל שאינו מתכוין ליהנות מכך. (ר"ן. וכן משמעות דברי רש"י, כמו שהביא בהגהות אשר"י ממהרי"ח. וכן כתב הר"ש — כלאים ט, ב).

ואולם הרא"ש והרמב"ם הביאו דין זה להלכה, ולדעתם הואיל והוא נהנה ודאי מחימום בכלאים, אסור הגם שאינו מתכוין לכך. ואינו דומה למוכרי כסות וכלים שפסקו להלכה שמותר כשאינם מתכוונים, כי הם סוברים שמדובר שם כשמטילים הכסות עליהם ללא לבישה ממש. (עפ"י בית יוסף יו"ד ש-שא).

ופסק השלחן-ערוך (יו"ד ש,ו) כדעת האוסרים. והרמ"א הביא את דעת המתירים.

'שמואל הלכה למעשה אתא לאשמעינן' — בכמה מקומות מצינו ששמואל הורה הלכה למעשה להחמיר יותר מן הדין — בכתובות יד. כב: נדה כה: ביצה כט. וכן יש לפרש בבכורות נה: 'פליגא דידיה אדידיה' (עפ"י תשובות הרא"ש לא,י. ועתוס' להלן קמג. ד"ה שמואל; שו"ת הרא"ש כב,ת. וכן מצינו לפירוש רשב"ם בפסחים ק. ששמואל פסק מדינא כרבי יוסי אלא שהחמיר על עצמו לפרוס מפה).

(ע"ב) 'ולא בסולם שבצוארו ולא ברצועה שברגלו, ואין התרנגולים יוצאין בחוטין ולא ברצועה שברגליהם' — מרש"י משמע שהטעם בכל זה הוא שמא יפלו ויביאם ד' אמות ברשות

הרבים. ואילו מהרמב"ם בפירוש המשנה משמע הטעם משום משאוי. ואפשר שיש נפקותא בין הטעמים; כאשר קושר רצועה ברגלי החיה כדי למנוע את בריחתה — כתב החיי-אדם (הנ"ל) שמותר לצאת בה, כמו שאר דברים שהדרך לעשותן לצורך שמירתן. אכן נראה שזה נכון רק לטעם הרמב"ם, אולם לפי הטעם שכתב רש"י, שמא יפול, מה הפרש יש אם הרצועה נועדה שלא ישבר את הכלים או לשמירה. אלא שיש סוברים שאם קושר לגמל או לסוס את שתי הידים או שתי הרגלים, אין חשש שמא יפול החבל (אור זרוע ועוד). ומסתבר שהוא הדין בתרנגולות. (עפ"י שער הציון שה את מט).

'ולא בזוג... משום דמיחזי כמאן דאזיל לחינגא' — זו אחד מן המקומות שמצינו שחכמים גזרו משום מראית העין, גם בחשד על איסור דרבנן, שהרי איסור מקח וממכר בשבת אינו אלא מדרבנן, ואף על פי כן גזרו שלא ייראה כאילו הולך למכור בהמתו בשבת. (עפ"י ש"ך יו"ד פו סק"ו. ופסק לפי זה (דלא כהרמ"א), לאסור אכילת בשר עוף עם חלב שקדים, כאשר אינו מניח שקדים בתוכו, אעפ"י שהחשד האפשרי הוא שמא יסברו שאוכל עוף בחלב, שהוא איסור מדרבנן. ואמנם יש אומרים שעשיית מקח וממכר בשוק כבימות החול — איסור תורה הוא. ע"ע במובא במאור ישראל להלן סד-סה; משנ"ב שא ס"ק קסה ובאה"ל).

'ולא ברצועה שברגלו — דעבדי ליה לגיזרא' — יש מפרשים: כשנבקעה הפרסה, קושרים אותה ברצועה כדי שתתאחה. (עפ"י הערוך; רי"ף)

'אם כן עשיתה מר עוקבא' —

שאלה: אחד היה לו שה בביתו והיה רוחץ אותו ומיפהו בכל יום. פעם אחת כעס עליו חבירו ואמר לו: וכי זה הוא רבי פלוני בן פלוני (הוא שם הרב שבעיר) שכל כך אתה משמשו בכל יום. שמע הרב והקפיד. ויש חכמים אמרו שראוי לקונסו ולהענישו על דברים אלו שהם זלזול בכבוד הרב שאומר על זה השה שהוא כמו הרב, ואף על פי שאמר בלשון תימא, עם כל זאת חשיב קמיה זלזול. יורנו איך שורת הדין נוטה ושכמ"ה.

תשובה: אין בדברים אלו משום זלזול ובזיון להרב, ובחנם הקפיד הרב יען כי נמצא כזאת בגמרא ערוכה בשבת דף נד ע"ב 'אמר ליה רב חסדא אם כן עשיתה מר עוקבא' ע"ש. והא דכוותא וכל שכן הוא. והיה זה שלום...'. (מתוך שו"ת 'תורה לשמה' רנח. המיוחס לרבי יוסף חיים מבגדאד).

‘ולא פרה בעור הקופר (י"ג: קופד) — דעבדי לה כי היכי דלא למצויה יאלי' — פירוש, קושרים על עטיניה עור של קיפוד, שיש בו מחטים, למניעת יניקת שרצים שונים (עלוקות או זוחלים מסוימים. ע' בראשונים) ממנה. (עפ"י ר"ן ועוד. וע"ע מגדים חדשים — ברכות נז:).

‘אלא של שכינתו היתה ומתוך שלא מיחה בה נקראת על שמו' — הגאון רעק"א (בתוספותיו למשניות, בראש פרקנו) כתב להסתפק לפי מה שכתבו התוס' (בתחילת הפרק) ששביתת בהמתו מצוות עשה היא, מלמען ינוח... ואיננה 'לאו', [מלבד אם מחמר אחר הבהמה, שאז עובר משום לא תעשה כל מלאכה... ובהמתך] — האם אשה מצווה בדבר, כשאר מצוות של שבת, או שמא לפי שהיא מצוות עשה שהזמן גרמא, פטורה.

וכתבו אחרונים ז"ל להוכיח מפרת שכינתו של רבי אליעזר, שהיתה יוצאת ברצועה שלא ברצון חכמים — הרי שגם נשים מצוות על כך. ויש מי שדחה, שמא היתה מחמרת אחריה, ובוזו ודאי האשה מוזהרת כאמור. (שו"ת שם אריה או"ח ב). או שמא היה לה בעל, והרי פירות נכסי אשתו שייכים לו, וקנין פירות קנין הגוף דמי, הלכך מחויבת האשה בהשבת בהמתה מצד הבעל שיש לו קנין בפרתה. (שו"ת רב פעלים ח"א או"ח כב. ואמנם כבר העיר בשו"ת יביע אומר ח"ח כא), שלדעת הרבה פוסקים קיימא לן קנין פירות לאו קנין הגוף.

ויתכן לומר שאכן מן התורה אשה אינה חייבת בשביתת בהמתה, ומ"מ אסרו חכמים על הכל, שהרי אין ידוע למי שייכת כל בהמה, ויבואו להתיר מלאכה לבהמות).

ולהלכה נקטו האחרונים לעיקר שגם נשים חייבות בשביתת בהמתן, וכדברי הר"ן (להלן פרק כב), שבכל עניני שבת נשים שוות לאנשים. (ע' רעק"א שם; מנחת חינוך לב, ח; פרי מגדים שה"א תרח"א; שו"ת מהרי"א או"ח צב; שו"ת רב פעלים ח"א או"ח כב; סוף קונטרס 'שביתת השבת' לר"צ הכהן. וכן העלה בשו"ת יביע אומר ח"ח או"ח כט). עיין שם פריסת היריעה כולה.

יצוין, שמדברי רש"י והר"ן והריטב"א (בע"ז טו.) מבואר ששביתת בהמתו נכללת ב'לא תעשה כל מלאכה...'/ ולדבריהם ודאי גם נשים מצוות).

*

‘... באמת המתבונן בתורה הקדושה יראה שכל יסוד התורה הוא העסק בדברים קטנים. חז"ל ספרו (ילקוט שמעוני — ויחי, קסא) על רבי מתיא בן חרש שניקר שתי עיניו בכדי שלא להכשל בהבטה כל דהו. וכן אמרו בפרתו של רבי אלעזר בן עזריה שהיתה יוצאה ברצועה שבין קרניה בשבת, ואמרו חז"ל שלא היתה פרתו אלא פרת שכנתו, והוא סבירא ליה שמתר, ובכל זאת הושחרו שיניו בתענית (ירושלמי ביצה סוף פרק ב) על שעבר על דעת חבריו ולא מיחה בה. וכן על כל מדרך כף רגל נראה איך שכל עסקם ומסירת נפשם של חז"ל הק' היו על דברים קטנים, משום שזהו יסוד התורה ויסוד עבודת ה'...’.

(מתוך דעת חכמה ומוסר ח"א פד. וע"ע חכמה ומוסר ח"ב רפג)

תנאים היא, ששנינו בברייתא: בהמה שאכלה כרשינים יריצנה בחצר בשביל שתתרפה. ורבי אושעיא (/ יאשיה) מיקל. דרש רבא: הלכה כר' אושעיא.

וכן הלכה, שמותר להריץ בהמתו כדי שתתרפה, וכן בהמה שאחזה דם מעמידה במים, ולא גזרו משום שחיקת סממנים, שאין אדם בהול כל כך על רפואת בהמתו שיבוא לידי שחיקת סממנים (רי"ף, רא"ש. ולדעת הראב"ד, הרצת הבהמה כדי שתתרפה הלכה ואין מורין כן. וערשב"א).

ו. בהמה העומדת חוץ לתחום — קורא לה והיא באה. ומשמע בגמרא שהדבר תלוי במחלוקת, האם גזרו לעסוק בהצלת הבהמה, שמא מתוך כך יחלל את השבת ויצא חוץ לתחום, אם לאו. אבל אם היתה הבהמה בתוך תחום הבעלים — מותר לקרוא לה, (אך לא להביאה בידים, הואיל והיא חוץ לתחומה. ואף לא התירו לילך מעבר לה ולרודפה לעיר, אלא בקריאה בלבד. תוס').

להלכה מותר לקרוא לה אפילו היא חוץ לתחום הבעלים, שאין גוזרים בדבר, כי אין אדם בהול על בהמתו כל כך, כאמור (עפ"י הגהות אשר"י).

דפים נג — נד

עו. האם הבהמות יוצאות באופנים דלהלן:

זכרים לבובים; רחלות שחוזות, כבולות או כבונות; עזים צרורות?

זכרים (אילים) יוצאים לבובים. [רב הונא: קשורים בוגות. (כפרש"י. ויש מפרשים: מטלניות מרוקמות שמייפים ומקשטים בהם את הבהמה). עולא: עור שקושרים להם כנגד לבם, כדי שלא יפלו עליהם זאבים. רנב"י: עור שקושרים להם תחת זכרותם, כדי שלא יעלו על הנקבות]; הרחלות יוצאות שחוזות [— שאוחזים באליה שלהם למעלה כדי שיעלו עליהם זכרים], כבולות [שמכבלים אלייתן למטה, שלא יעלו עליהן זכרים], וכבונות [שמכבנים צמרן למילת, עוטפים אותו בבגד שלא יתלכלך]; העזים יוצאות צרורות [שקושרים דדיהן כדי למנוע חלב שיצא, או כדי לקבל את החלב. כן פרש"י. והתוס' חולקים וסוברים שאם קושר כיס לקבל החלב ודאי אסור לצאת עמהם, שהרי זה משאוי גמור, אלא קושר להגנת הדדים, אם במהודק — ליבש, אם שלא במהודק — לחלב. [או כדי לסמכם שלא יכבידו עליה. ר"ן]]. זו היא דעת תנא קמא. רבי יוסי אוסר בכלם חוץ מן הרחלים הכבונות, (ששומר גופן מטינוף, והרי זה כתכשיט ולא כמשאוי). הוא הדין לשאר בהמה, כשעושים לה כסות שלא תיטנף, כגון מעילים שעושים לסוסים — מותר לצאת בהם (כן משמע להלן נח. וברש"י).

רבי יהודה מחלק בעזים צרורות; ליבש — מותר, כי הקשר מהודק, אבל לא לחלב, שאינו מהודק. לפרש"י אסור משום שטוענת את החלב בכיס וה"ז משא. ולפתתוס', הואיל ואינו מהדק חוששים שמא יפול ועלול להוליכו ברשות הרבים. והר"ן הוסיף סברה, כיון שאינו מהודק, אינו מלבוש, וכיו"ב במאירי — לפי שאינו אלא לתענוג אינו כמלבוש. וי"א לפי שאין הדרך לצאת כן בחול, כי חולבים אותן מיד (ערשב"א).

רבי יהודה בן בתירא הסכים לדעת רבי יהודה מן הדין, אלא שהואיל ואין ניכר אם ליבש אם לחלב, לכך יש לאסור הכל.

ולפי זה במקום שאין עושים כלל אלא ליבש — מותר (תוס').

רב פסק הלכה כרבי יהודה, וכן מסר רבין בשם רבי יוחנן, ושמואל פסק כרבי יוסי, או כרבי יהודה בן בתירא.

והלכה כרב באיסורין, וכרבי יוחנן — כדברי רבי יהודה במשנתנו (רי"ף). ויש גורסים שרבי יוחנן פסק כתנא קמא דמתניתין, שמותר בין ליבש בין לחלב. כן הביא הרא"ש לגרסת הרבה ספרים, וכפרש"י.

יש לשמוע קצת מתוך דברי התוס', שלא פסק שמואל כרבי יוסי אלא לענין עוים צורות ולא בכל שאר הדברים. וע' בחדושי רא"מ הורביץ.

דף נד

עו. א. במה בהמה אינה יוצאה בשבת?

- ב. האם יש לחוש משום כלאים במשיכת גמלים, כשהחבלים כרוכים יחדיו בידו?
ג. היוצא עם הגמל בשבת — כיצד יאחו את החבל שהגמל קשור בו?

א. כל דבר שאינו משמש לשמירת הבהמה — אסור לצאת עמו בשבת. (ואם משמש לנוי, וכך דרכה תמיד — נראה שתלוי הדבר במחלוקת הראשונים). ויש דברים שנועדו לשמירה ולהגנה ואף על פי כן אסרום חכמים שמה יפלו ממנה ויבוא להוליכם ד' אמות ברשות הרבים. ויש דברים שנאסרו משום שנראה כהולך לחינגא (= לשוק, למכור הבהמה), כדלהלן; — אלו הם הדברים המנויים במשנה: לא יצא גמל במטולטלת שלו. (יש מפרשים רצועה שמתחת לזנבו. וי"מ מרדעת. וי"מ כר קטן למניעת חיכוך הרצועה בבשר. ערש"י). ודוקא זו הקשורה בזנבו בלבד, אבל יוצא הוא במטולטלת הקשורה בזנבו ובחטורתו, או הקשורה לה בשלייתה, שאינה מנתקת אותה; לא עוקד ולא רגול [שקושרים אותו יד ורגל או שתי ידיים ושתי רגלים או כופף ידו על זרועו וקושר]. וכן שאר כל הבהמות.

יש סוברים שאם קושר שתי ידיים או שתי רגלים כדי שלא תברח — מותר לצאת בה, שכך היא דרך שמירתה, ובקשירה כזאת אין חשש שמה יפול (ע' משנ"ב שה סקמ"ח ובשער הציון).

לא יקשור גמלים זה בזה וימשוך — משום שנראה כהולך לחינגא. אבל מכניס חבלים של מספר גמלים בידו.

ויש מי שאוסר גם בזה ולא התיר אלא להוציא בהמה אחת לבדה (כן משמע בטור, ומוכרת דעה זו בשו"ע שה"ט).

אין חמור יוצא במרדעת שאינה קשורה לו. [ואפילו נקשרה אך לא מערב שבת — אסור, כדלעיל]. ולא בוזג — אף על פי שהוא פקוק, לפי שנראה כהולך לחינגא. ולא ב'סולם' שבצוארו, [מיתקן המונעו מלחכך את המכה] ולא ברצועה שברגלו [שתפקידה למנוע חיכוך והקשת הרגלים זו בזו].

ואין התרנגולים יוצאים בחוטים [לסימן] ולא ברצועה שברגליהם [שלא ישברו את הכלים בהידוסם]. הטעם בכל אלו, שמה יפלו ויוליכם ברה"ר. או משום משאוי, בדברים שאינם נועדו לשמירתה (ערש"י ופיה"מ לרמב"ם).

ואין הזכרים יוצאים בעגלה שתחת אלייתם (להגנה על האליה שלא תינזק בעפר ובסלעים, או למניעת עיפוש (ערש"י, ר"ח, הערוך ערך 'חמט'. בירושלמי מבואר שהאיסור הוא משום עשיית חריץ. וע"ע אור שמח שבת כ,יא).

ואין הרחלים יוצאות חנונות. [כמה פירושים נאמרו: נתינת עוק (= ספוג וכדו') בשמן על הפדחת או/ו

על הרחם, לחימום לאחר הגזו או בשעת ההמלטה; נתינת קיסם של עץ הנקרא 'חנון' (ברי"ף: 'הנון') או של רותם, באפה, לגרום לה עיטוש, כדי להפיל תולעים שבראשה].
ואין העגל יוצא בגימון. [עול התלוי בצוארו להרגילו לכוף את ראשו].
ולא פרה בעור הקופר (/ 'הקופד' — קיפוד. מפרשים) — (שקושרים לה בעטיניה להגנה מיניקת שרצים וכדו'); ולא ברצועה שבין קרניה — לרב, בין לנוי בין לשמר אסור, (ששמירה מיותרת — כמשאוי).
ולשמואל, לנוי אסור ולשמר מותר.

ב. מבואר בגמרא שהכורך וקושר חבל הגמל בידו — אין לו לחוש משום כלאים בכך שהוא מנהיג עם הגמל ביחד — כי אדם מותר לחרוש ולמשוך עם הבהמה.

ומשמע שאילו היה בכך משום כלאים, היה אסור לכרוך חבל ביניהם. ויש סוברים שזה דוקא עם משאוי כלשהו, אך יש ראשונים שסוברים אפילו ללא משאוי אסור משום משא החבל עצמו (ע' ברש"י ותוס' ושאר ראשונים; יו"ד רצז).
ואולם משום כלאים של החבלים יש לו לחוש, שאם יש חבל העשוי מצמר וחבל העשוי מפשתים, כאשר כורכם וקושרם [להוציא כריכה לבדה] בידו הרי זה חיבור ביניהם, ונמצאו ידיו מתחממות משעטנו.

נחלקו הפוסקים האם דין זה אמור רק למאן דאמר דבר שאין מתכוין אסור, אבל להלכה מותר כל שאינו מתכוין ליהנות מכך, או בכל אופן אסור, לפי שהוא מתחמם ודאי.

ג. היוצא עם גמל בשבת, אמר שמואל: הלכה למעשה, לא יוציא חבל מתחת ידו טפה, ומן הדין מותר עד טפחיים, אבל יותר מכן דומה כנושא החבל בידו, ואינו נראה כאפסר הגמלים.
והחבל הנתון בין גמל לחברו, צריך שיהא מוגבה מן הקרקע טפה, שאם לא כן אין נראה החבל כעשוי לשמירה אלא כמשאוי.
והוא הדין למנהיג את הסוס ברשות הרבים (תוס' נב. ועוד).

דפים נד — נה

א. מהי מדת אחריותו של אדם על חטאים של אנשים אחרים?

ב. האם ומתי תמה זכות אבות?

א. רב ורבי חנינא ורבי יוחנן / יונתן ורב חביבא שנו: כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה — נתפס על אנשי ביתו (— נענש על עברות שבידם); באנשי עירו — נתפס על אנשי עירו; בכל העולם כולו — נתפס על כל העולם כולו.

ראשי הדור ומנהיגיו, לפי שהשלטון בידם ודבריהם נשמעים, נתפשים הם על עוון הקהל כולו. ואפילו צדיקים גמורים שקיימו את התורה מא' עד ת', ונאנחים ונאנקים על עוונות הדור — נתפשים על כך שלא מיחו. ואף נענשים תחילה בעונשי הדור, (וממקדשי תחלו — מקודשי).

ומצינו שייחס הכתוב חטא מסוים לאדם שלא עשהו, לפי שהיה לו למחות ולא מחה, [כגון פינחס בן עלי, שלא מיחה בחפני אחיו (לדעת רב), וכן שלמה לפי שלא מיחה בנשיו, אמר הכתוב אז יבנה שלמה במה לכמוש (להלן נ:)]. וכיוצא בזה אמרו בצדיקהו — ע' סנהדרין קג.]. וכן בדברי החכמים מצינו כזאת, שאמרו 'פרתו של רבי אלעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה' — ושל שכינתו היתה, אלא שלא מיחה בה.